

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

R. Paulli

Holbergs
Professor-Residens

HOLBERGS PROFESSOR-RESIDENS
NOGLE SUPPLERENDE OPLYSNINGER
AF R. PAULLI

FOR de fleste, der interesserer sig for de ydre Forhold i Holbergs Liv, vil hans Bolig paa Hjørnet af Kannike- og Fiolstræde være bekendt gennem et ofte gengivet¹⁾ Billede, et Træsnit efter et Maleri i Nationalmuseet. Baade Oluf Nielsen, i hvis Bog „Kjøbenhavn paa Holbergs Tid“ (1884, S. 12) Træsnittet er brugt, vistnok for første Gang, og Th. A. Müller, der senest har samlet Oplysningerne om Holbergs Boliger (Holberg Aarbog 1920 S. 74 f.), har bemærket, at Billedet ikke ganske svarede til den Viden, vi har fra anden Kant, nemlig den Beskrivelse af Huset, der findes i et Avertissement fra 1754 om Auktion i Holbergs Dødsbo over forskelligt fast Inventar. Men man har hidtil ikke undersøgt, hvad Værdi Billedet overhovedet har, og om der ad andre Veje lader sig fremskaffe yderligere Underretning om det Hus, hvor Holberg tilbragte sine sidste 13—14 Leveaar.

Det Maleri, hvorefter Træsnittet er gjort, er ikke et Prospekt af Fiolstræde, end mindre af Holbergs Residens, men derimod af Frue Kirke. Det hører til en

¹⁾ Se bl. a. P. Hansen: Illustreret dansk Litteraturhistorie I, 1886' S. 553 og 2. Udg. II, 1902, S. 76.

Serie paa op imod halvandethundrede Stykker, forestillende danske (samt enkelte holstenske og norske) Bygninger og Bypartier, malet efter kongelig Bestilling af de to Perspektivskildrere Johannes Rach og H. H. Eegberg, hvis Navne med Tilføjelse af Aarstallet 1749 staar skrevet bag paa det her omhandlede Billede. Paa dette, der maaler 37×50 cm, indtager Kirken en ganske dominerende Plads midt paa Lærredet, og for dens Arkitektur er der gjort nøje Rede i Enkeltheder, hvorimod alle Omgivelserne kun er skizzerede. Og medens det gælder som en Regel for Rach og Eegbergs Billeder, at de for de afbildede Bygningers Vedkommende er temmelig korrekte, kan den udenom anbragte, let henkastede Staffage kun betragtes som Antydninger, der slet ikke er beregnet eller egnet til at tjene som Grundlag for detaljerede Tegninger af de paagældende Huse.

Den Kunstner, Tegner eller Xylograf, der i 1880erne til Brug for det omtalte Træsnit har skullet fremskaffe en Tegning, hvori Holbergs Bolig og ikke Frue Kirke var det centrale, har aabenbart selv været klar over, at der var noget galt med Billedet. Han er endda ganske øjensynlig gaaet saa samvittighedsfuldt til Værks, at han har gjort Studier i Marken, d. v. s. han har stillet sig paa det Punkt af Dyrkøb, hvorfra Kirken paa Maleriet er set, og har da opdaget, at Forholdene i det Parti af Maleriet, han skulde gengive, er ganske forrykkede, idet Afstanden fra Kirkens Kor til Holbergs Hjørnehus er gjort alt for stor. Af Træsnittet ser man, hvorledes dette er søgt udbedret. Husrækken paa Frue Plads er skudt tilvenstre bag Kirken, saaledes at den nederste Korrunding naaer omtrent helt hen til Midten af det yderste (ikke som paa Maleriet Midten af det

næstyderste) Hus ved Fiolstræde-Hjørnet; som Følge deraf er Antallet af de Træer, der ses langs denne Side af Kirkegaardshæget, reduceret fra 3 til 2.

Ved denne Ændring i Perspektivet har Tegneren opnaaet, at Holbergs Hus er rykket meget længere frem i Billedet, er kommet til at ligge paa sin rigtige Plads og er blevet forstørret; men samtidig har denne nye Placering medført, at man (i Overensstemmelse med Virkeligheden) faar et dybere Kig ned ad Fiolstræde. Paa Maleriet ses mellem Fiolstrædes to Hjørnестeder kun et lille Stykke af Holbergs Hegnsmur med een Indgangsdør, hvorover en lille lysegrøn Klat antyder noget i Retning af et Træ. Paa Træsnittet, der paa dette Sted har et bredere Vue at skulle udfylde, er den synlige Del af Muren blevet forlænget et godt Stykke, forsynet med endnu en Dør, og ovenover ses Trækroner i rig Fylde.

Som man vil forstaa, er det i visse Retninger ikke saa ringe Forandringer, Træsnittet udviser ved Sammenligning med Maleriet, og disse Forandringer skyldes som sagt, at Tegneren har følt sig forpligtet til at tilvejebringe Overensstemmelse med de rumlige Forhold, som han endnu kunde iagttage. Hvad derimod selve Hjørnестedet angaar, da har han intet andet haft at holde sig til end Maleriet; og dette har han for Bygningens Vedkommende ogsaa fulgt troligt, blot med den Undtagelse, at han har anbragt Sprosser i Vinduerne, der paa Maleriet kun lige er markerede med mørkere Klatter.

Men hvordan svarer nu dette Billede af selve Huset til Virkeligheden? Allerede Oluf Nielsen (l. c.) var opmærksom paa den Uoverensstemmelse, der bestaar imellem Billedet, der viser to Fag mod Fiolstræde, og det nævnte Auktions-Avertissements Beskrivelse, der

angiver fire Vinduesfag. Og vi har et udmærket Middel til ikke blot at afgøre dette Spørgsmaal, men ogsaa paa andre Punkter at korrigere Billedet, nemlig i Assurance-Taksationerne for „Kjøbenhavns Brandforsikring“ (Landsarkivet for Sjælland).

Fra Holbergs Levetid findes bevaret en saadan Vurderingsforretning, foretaget 13. Januar 1749 (altsaa netop samme Aar, som Rach og Eegbergs Maleri er signeret) af Tømremester Peder Rasmussen og Murermester Andreas Sihm i „Det Kgl. Universitets Gaard, som beboes af Hr. Baron Holberg, beliggende paa Hjørnet af Viol- og Caniche-Strædet under Klædeboe Qvarteers Matr. No. 243“. Denne Vurdering har Holberg i Egenkab af Kvæstor givet følgende Paategning (kun Underkriften egenhændig):

Foreskrevne Taxations Summa 7300 Rd. C. lader ieg paa Universitetets vegne paa indbemelte Gaard asseurere. Khafn. d. 22. Janv. 1749. *L Holberg*

Den ret udførlige Beskrivelse, der ligger til Grund for Taksationen, vidner ikke til Gunst for Billedets Korrekthed. Ikke blot skal Vinduesfagenes Antal mod Fiolstræde være fire, men Husets Udstrækning mod denne Gade (altsaa Husets Dybde) skal være over Halvdelen af Façadens Længde mod Kannikestræde, idet Dimensionerne er $17\frac{1}{2} \times 32$ Alen. Da Façaden skal være paa 9 Fag, ser man let, hvor urigtigt Proportionerne er givet. Hertil kommer, at der over de tre midterste Fag mod Kannikestræde skal være en Kvist, hvad der ikke er Antydning af paa Billedet. Og endelig skal Muren mod Fiolstræde være 6 Alen høj (samme Højde som hver af Husets Etager) og forsynet med en Port til Ind-

kørsel, ikke en lille Dør som paa Maleriet, endsige to som paa Træsnittet.

Det maa da siges, at Rach og Eegbergs Maleri ikke giver os noget brugbart Billede af Holbergs Residens, og at Træsnittet som Følge deraf for Fremtiden burde udgaa af de stadig tilbagevendende Holberg-Illustrationers Række. Og lige saa vildledende som dette almindeligst gængs Billede, er det senere af H. P. Hansen skaarne Træsnit, som findes i Jubeludgaven af Komedierne (III, 1883—88, S. 38).¹⁾ Det er en endnu friere Udformning af Maleriet, kunstnerisk set mere behændigt gjort, men ellers i Værdi snarere ringere end det første Træsnit.

Iøvrigt findes der et aldrig gengivet Billede af Huset omtrent fra Holbergs Tid, nemlig paa Overkonduktør Geddes haandtegnede Fugleperspektiv over hele København (Raadstuearkivet). Dette skriver sig ganske vist fra 1760—61, men af de senere Brandassurance-Taksationer fremgaar det, at der ingen Ombygning har fundet Sted, og Fugleperspektivet skulde derfor gengive Huset, som det ogsaa saa ud i Holbergs Levetid. Man har Bygningen lige i Front, saaledes at ingen af Gavlene er synlige, men det, der ses, stemmer bedre med Taksations-Beskrivelsen end Rach og Eegbergs Billede. Ganske vist er de enkelte Ejendomme paa Fugleperspektivet ret diminutive, men man ser tydeligt Façaden med de 9 Fag og den brede Kvist, som dog fejlagtigt spænder over fire i Stedet for over tre Fag. En Gengivelse efter Fugleperspektivet vil være meget besværlig, da ikke blot den lille Maalestok er en

¹⁾ Formindsket Gengivelse i: Kr. Elster d. y., Illustreret norsk litteraturhistorie. I, 1923, S. 391.

Hindring, men der ogsaa skabes store Vanskeligheder ved det næsten kaffebrune Overtræk, som Ælde, Snavs og Fernis i Forening efterhaanden har givet det hele. —

Hvad det Indre af Holbergs Bolig angaar, da siger Taksations-Beskrivelserne os ikke meget andet, end hvad der allerede kendes fra det ovenfor nævnte Auktions-Avertissement 1754, som er udførligt gengivet af Chr. Bruun i hans Udgave af Holbergs Epistler (II, 1868, S. 410 f.), og hvoraf Værelsernes Fordeling tydeligt fremgaar (jvf. Th. A. Müller loco cit.). En lille Iagttagelse bør dog maaske noteres, nemlig at det luksuriøse Tapet af rødt og grønt vatret Silketøj, som ved Holbergs Død fandtes i Hjørnesalen ud til de to Gader, først er anskaffet af ham i hans sidste Aar, idet Beskrivelsen 1749 udtrykkelig siger, at der i denne Sal er Brystpanel og bare Vægge. Paa sine gamle Dage har han altsaa faaet mere Smag for Elegance. Endelig kan det nævnes, at den indvendige Trappe, der førte op til Husets anden Etage, hvor Holberg selv boede, har været anselig og herskabelig; den spændte over to Fag og var treløbet med et aabent Rum i Midten. —

Foruden selve det grundmurede Hjørnehus hørte der til Residensen ogsaa andre Bygninger, som Vurderingsmændene omhyggeligt beskriver. I Fortsættelse af Facaden var der ned ad Kannikestræde en 34 Alen lang Mur, der, ligesom Muren til Fiolstræde, var 6 Alen høj og forsynet med en Port. Op mod Indersiden af denne Mur stod et 16 Alen langt, 7 Alen dybt, teglhængt, brædebeklædt Tømmerskur „som er til Brende“. Langs med Nabogrunden i Kannikestræde stod et heltags 16 Fags Sidehus af Egetømmer-Bindingsværk, 32 Alen i

Længden af 9 i Dybden, 1 Etage højt, med Kvist over 2 Fag. Heri var 2 tofags Stuer, formodentlig til Kusk og Karl, Resten af Huset optoges af Vognremiser, Stald og Staldkammer. „For enden af bemelte Huus er et halv tag side Huus paa 4 Fag af Bindingsværck og Egge tømmer, som er indrettet til *Locum* og skaarn Kieste“. Nøjere kan selv den mest nysgerrige ikke forlange at faa Baronens Udenomsbekvemmeligheder beskrevet.

Af Taksations-Beskrivelsen ses det ikke, hvor stort i Virkeligheden det Areal var, som hørte til Professorgaarden. Dette fremgaar derimod bl. a. af „Den generale Opmaalings Bog med Grund Taxtens Beregning“ 1755 (Raadstuearkivet), hvori der under Klædebo Kvarter No. 41 findes en meget omhyggeligt tegnet Grundplan af hele Ejendommen. Ifølgø denne var det samlede Areal ikke mindre end 5743 Kvadratalen. Til Kannikestræde var Grundens Udstrækning 67 Alen 6 Tommer, saaledes at den indbefattede de nuværende Gadenumre 18 og 20. Til Fiolstræde var Længden 103 Alen 2 Tommer, hvilket svarer til nuværende Gadenumre 8, 10, 12, 14. Haven gik helt ned til Bagsiden af Krystalgades (Skidenstrædes) Husrække, stødende op til denne Gades nuværende Numre 23, 21, 19 og Halvdelen af det nu forsvundne 17. Paa Geddes haandtegnede Karréplaner over København (Eksemplarer i Raadstuearkivet og Kgl. Bibliotek; ikke at forveksle med Geddes Fugleperspektiv) antydes et Haveanlæg i fransk Stil, radiaalt udstraalende fra en Midter-Rotunde. Da disse Karréplaner imidlertid først er fuldendt 1757, kan dette Anlæg mulig være foretaget efter Holbergs Død. Derimod er det utvivlsomt, at Haven ogsaa i Holbergs Tid først

er begyndt mere end 50 Alen ned ad Fiolstræde, og at det nu staaende „Holbergs Træ“ altsaa ikke har hørt dertil, men maa (dets Eksistens i Holbergs Levetid forudsat) have staaet paa hans Gaardsplads.

Holberg har sikkert befundet sig vel i sin herskabelige Bolig; ialfald ønskede han ikke at flytte. Da Gram var død 1748, blev hans Residens først tilbudt Holberg, der nu var Universitetets *senior*. Men Holberg skrev paa Cirkulæret:

Jeg operer ingen *Residentz*

L Holberg

Det havde iøvrigt varet længe, inden han var kommet i Besiddelse af Embedsbolig. Han var godt paa Vej til de Tres og havde været knyttet til Universitetet i over 25 Aar, førend han, ved Steenbuchs Død 1740, kunde udnytte en Vakance. Grunden hertil var den, at ved den store Ildebrand, der hærgede København 1728, var samtlige Universitetets 11 Professorgaarde afbrændt, og kun 5 var blevet genopbygget. Angaaende de resterende 6, hvis Genopførelse Universitetet havde Kongens Løfte paa, indledes der 1744 langvarige Forhandlinger. Medens disse staar paa, klager Politimester Torm 10. April 1745 til Borgmestre og Raad over, at Kannikestræde ud for de to, i 1728 afbrændte og endnu ikke opbyggede Professorgaarde „ere saa opkiørte, det neppe lig en Vogn paa Gienboens Gade kand passere“; en Henvendelse til Bygningskommissionen desangaaende har været frugtesløs. 26. April 1745 lader Raadet Politimesterens Skrivelse gaa videre til Universitetet med Anmodning om at lade den paagældende Del af Gaden brolægge.

Til denne Anmodning, som findes i Universitetets

Arkiv, har Holberg gjort følgende egenhændige Bemærkning:

Man kunde vel svare *Magistraten*, at *Consistorium* formee[-]nede at bygnings *Commissionen* burde have omsorg for oven mældte gaders broelæggelse, saasom grundene have ligget øde siden branden og de hidindtil kun have været os tilbyrde saa som vi aarligen betale for samtlige ode grundes vand spring og *renovation* over 60 Rdr aarligen af egne penge hvorfor ogsaa kunde søges om befrielse. Ikke desmindre bekvemme vi os til broelægningen, naar vi efter allerunder[-]dagnigst ansøgning seer at saadant os *imponeres*

L Holberg

Det kand i mine tanker ikke skade at svaret saaledes bliver for[-]fattet; thi det kunde maaskee fore nogen nytte med sig. Jeg retter mig ellers efter hvad *plurimum* finde for gott

Det er tydelig nok Holbergs Mening, at man ved at stille sig lidt imødekommende paa dette Punkt, maaske kan faa Planerne om Genopførelsen fremmet. Det Svar, Universitetet lader afgaa, følger imidlertid den modsatte Taktik, idet det heri hedder: „naar Bygnings Commissionen engang faar Kongl. ordre, disse Residentzer at opbygge, saa vil Broelegningen nok finde sig af sig selv.“ Atter i 1751 gentages den samme Klage fra Magistraten til Universitetet; men i dette Aar blev der endelig taget fat paa Opførelsen af de 6 Professorgaarde, et Byggeforetagende, der dog først blev tilendebragt efter Holbergs Død. Disse „nye“ Residenser (som de endnu mange Aar derefter kaldtes) var ikke blot

bedre bygget end de gamle, men de havde tillige den Fordel frem for hine, at Vægbeklædning, Kakkelovne, Forsatsvinduer o. l. fulgte med Gaarden. Dette synes med vore Begreber om, hvad der hører med til et Hus, at være en Selvfølge; men i de „gamle“ Residenser, som var opført lige efter Branden, var dette ikke Tilfældet. Regelen var, at den indflyttende Professor godtgjorde Formanden eller dennes Bo disse Appertinentier¹); og naar der i Holbergs Dødsbo, saaledes som det fremgaar af det oftnævnte Avertissement, er blevet holdt offentlig Auktion over alle disse Ting, er det ovenikøbet i direkte Strid med Holbergs udtrykkelige testamentariske Bestemmelser. I en Kodicil oprettet 16. Januar 1754, alt-saa faa Dage før Holbergs Død, hedder det nemlig:

„alt hvad Inventarium jeg haver antaget ved min iboende Residentz her udi Staden ved Tiltrædelse og til min Formands Stervboe gotgiort og betalt, saavel som hvad jeg i min beboelses Tid derpaa haver kostet og forbedret skal følge og tilhøre Residentzen, uden noget Vederlag til mit Stervboe at svare.“ (Hofmans Fundationer, I, 246 f.)

Efter Holbergs Død stod hans Hus endnu i godt halvhundrede Aar, indtil Bombardementet 1807 lagde det i Ruiner. Staldbygningen blev dog skaanet, omtales endnu i en Vurderingsforretning fra 1835 som forfalden og er vel først nedrevet, da hele Residensens store Areal sidst i 1830erne udparcelleredes, og den nuværende Stiftsprovstebolig, der fuldførtes 1842, byggedes paa Tomten, hvor Holbergs Stuehus havde staaet.

¹) Jacob Baden: *Kjøbenhavns Universitets-Journal*, V, 1797, S. 119.